

Koszalin, dnia 8 kwietnia 2021 r.

Prof. dr hab. Bogusław Polak
Wydział Humanistyczny
Politechniki Koszalińskiej

R e c e n z j a

rozprawy doktorskiej Pana mgr. Grzegorza Cwyla:
Karol Kalita ps. „Rębajło” jako dowódca powstańczy na tle wyższej kadry dowódczej Powstania Styczniowego 1863-1864, Warszawa 2021
Promotor: prof. dr hab. Janusz Odziemkowski

Powstanie 1863 r. wybuchło w niekorzystnej sytuacji – bez przygotowania, niemal bez broni i kadry dowódczej, mając przeciwko sobie ponad stutysięczną regularną armię rosyjską. Jedynym sprzyjającym elementem był moment zaskoczenia. Rząd Narodowy stanął przed zadaniem możliwie szybkiego zorganizowania powstańczej siły zbrojnej i zapewnienia jej kadr dowódczych.

I. Temat i cel rozprawy

Autor postawił przed sobą zadanie kompleksowej oceny dorobku powstańczego płk. Karola Kality jako wyższego oficera wojsk powstańczych. Wybór tematu jest zasadny, uwzględniając dotychczasowy dorobek polskiej historiografii Powstania Styczniowego.

II. Układ i treść rozprawy

Po poprawkach rozprawa mgr. G. Cwyla składa się ze wstępów i sześciu rozdziałów. Trzy pierwsze rozdziały pozostały w niezmienionym układzie, natomiast dotychczasowy rozdział czwarty uzyskał nowy kształt w postaci kolejnych trzech rozdziałów: IV, V i VI: *Samodzielna działalność powstańcza Karola Kality* (roz.

IV), *Okres pracy organizacyjnej i utworzenie 3. Stopnickiego Pułku Piechoty* (roz. V) i *Działalność Karola Kality w ramach II Korpusu* (roz. VI).

Podsumowaniem pracy jest zakończenie i bibliografia.

III. Podstawa źródłowa pracy

Autor sumiennie wykorzystał źródła rękopiśmienne z Archiwum Archidiecezjalnego w Przemyślu, Archiwum Państwowego w Krakowie, Biblioteki Narodowej, Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego we Lwowie, Österreichisches-Staatsarchiv w Wiedniu i Archiwum Państwowego w Radomiu.

Najbardziej przydatne w pracy nad rozprawą okazało się wielotomowe wydawnictwo „Powstanie Styczniowe”. Z wydanych we Wrocławiu 25 tomów Autor wykorzystał materiały z 9 tomów, zwłaszcza – tom ósmy: *Dokumenty terenowych władz wojskowych*, w którym zawarte są raporty K. Kality składane przełożonym.

Obok wspomnień płk. „Rębajło” Autor wykorzystał 30 innych relacji. Przydatna okazała się też prasa, zwłaszcza „Gazeta Lwowska”. Uzupełnienie źródeł stanowi 40 opracowań, m.in. prace Stefana Kieniewicza, Eligiusza Kozłowskiego, Janusza Wojtasika. Bibliografia uzupełniona została o trzy pozycje.

Moim zdaniem, warto było sięgnąć do biografii Romualda Traugutta pióra Mariana Dubieckiego (m.in. Poznań 1924), opracowania Krystyny Jachimek i Henryka Fałka (Warszawa-Rawa Mazowiecka 1993), Zbigniewa Gnat-Wieteski, *Generalowie Powstania Styczniowego* (Pruszków 1994). Wydarzeniem wydawniczym była monografia zbiorowa Stefana Kieniewicza, Andrzeja Zahorskiego i Władysława Zajewskiego: *Trzy powstania narodowe, kościuszkowskie, listopadowe, styczniowe* pod red. W. Zajewskiego (Warszawa 1997).

IV. Strona metodyczna pracy

Autor dysertacji sumiennie przeanalizował zebrane źródła i opracowania. Materiały źródłowe zostały krytycznie porównane i uzupełnione przez literaturę

przedmiotu. Zarówno na etapie ustalania faktów i ich interpretacji dysertację uznać należy za dojrzałą, odpowiadającą w pełni rozprawom naukowym. Widać dobre opanowanie metodyki badań przez Doktoranta.

Autor dysertacji wykazał, że płk Karol Kalita „Rębajło” był jednym z tych dowódców powstania, którzy energicznie dążyli do sformowania regularnej armii narodowej. Właśnie w toczonych przez siebie walkach stosował taktykę wojsk regularnych, m.in. taktykę prowadzenia ognia piechoty w kolumnach czwórkowych, nazywanych przez niego „posiłkami”. Nigdy nie opuszczał swoich oddziałów, przywiązywał ogromną wagę do dyscypliny wojskowej. Taktyka w jego pułku zakładała wykorzystanie osłon do oddania strzału. Podlegli mu strzelcy strzelali z pozycji leżącej i to bardzo skutecznie. Autor dysertacji akcentuje, że Kalita nie umiał wykorzystać kawalerii.

G. Cwyl podkreśla, że Karol Kalita był dowódcą surowym, ale kochanym i cenionym przez podkomendnych. W podsumowaniu dysertacji Autor podjął próbę wyartykułowania cech, jakimi powinien legitymować się oficer wojska powstańczego. Takich cech wyróżnił jedenaście. Płk. K. Kalitę ocenił następująco:

Karolowi Kalicie w trudnych realiach Powstania Styczniowego udało się jednak stworzyć regularny oddział piechoty, który uzbrojeniem, wyszkoleniem, czy organizacją mógł być porównany do oddziałów regularnych. Świadczą o tym wyniki osiągnięte przez pułk stopnicki, jednak w przeciwieństwie do innych oddziałów powstańczych, które czasami też odnosiły sukcesy, był on bardziej oddziałem wojskowym niż partią powstańczą. Udało się Kalicie zorganizować szkolenie wojskowe w obozie powstańczym i to w warunkach ogromnej przewagi sił rosyjskich. Życie w tym obozie było zorganizowane w stylu wojskowym, ściśle przestrzegano tajemnicy wojskowej i dyscypliny służbowej. Można zatem uznać, że Karol Kalita umiejętnie wykorzystał nabytą wcześniej wiedzę i umiejętności i skutecznie zamienił przypadkową zbieraninę ludzi w dobrze zorganizowany, zaopatrzony, uzbrojony i przestrzegający ściśle dyscypliny oddział wojskowy. Niestety takich dowódców było w Powstaniu Styczniowym zbyt mało, by miało to znaczenie w skali

operacyjnej całego Powstania. Zorganizowany i dowodzony przez Kalitę pułk stopnicki zasłużył na to by stawiać go w szeregu z pułkami piechoty koronnej I Rzeczypospolitej, pułkami Księstwa Warszawskiego czy też pułkami piechoty Królestwa Polskiego.

V. Strona redakcyjna pracy

W pierwotnej wersji było nazbyt wiele – jak na dysertację doktorską – różnorodnych błędów. W całej pracy pseudonim „Rębajło” jawi się bez cudzysłowu. Dotyczy to w mniejszym stopniu innych dowódców, np.: płk Ludwik Zwierzdowski ps. „Topór”, Aleksander Taniewski „Tetera”. Niektóre cudzysłowy Autorowi „umknęły”, np. na s. 122, środkowy akapit.

W polskiej normie edycyjnej odsyłacz (przypisy) wchodzi do zdania, które kończy kropka. Wprawdzie Autor swoją zasadę zaznaczania przypisu stosuje konsekwentnie, ale podnoszę uwagę z pożytkiem dla kolejnych prac Autora, zwłaszcza przewidzianych do druku.

Pisownia stopni wojskowych w odmianie to: mjr., ppłk., płk.

Przy okazji: podporucznika się mianuje, a na następne stopnie awansuje. Swego czasu zwrócili mi uwagę na te zasady zawodowi wojskowi (np. s. 55).

Na s. 87 (dół) nadal: żołnieryi.

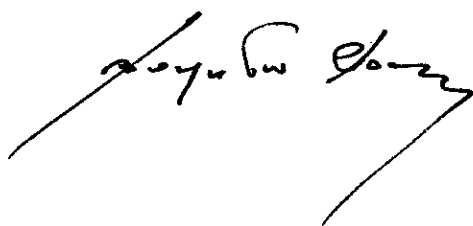
Zbitki i literówki poprawione zostały także w bibliografii.

W pracy zabrakło szkiców (mapek) taktycznych, jak też schematów organizacyjnych. Takie uzupełnienia zdecydowanie podniosą walory pracy przed ewentualnym oddaniem jej do druku.

Konkluzja

Wprowadzone poprawki podniosły poziom pracy. Dysertacja przygotowana została w oparciu o wystarczającą podstawę źródłową i stanowi samodzielny dorobek Doktoranta, który wykazał się sumiennością, precyzją w formułowaniu opinii i sądów, dociekliwością, dobrym opanowaniem warsztatu naukowego historyka, komunikatywnym stylem.

Stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr. Grzegorza Cwyla spełnia wymagania stawiane przez Ustawę o tytule i stopniach naukowych i wnoszę o dopuszczenie doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Grzegorz Cwyla', with a stylized flourish extending from the end of the name.